

Περιεχόμενα

Εισαγωγικό σημείωμα της επιστημονικής επιμελήτριας	9
Εισαγωγή	13
1. Γιατί κρατάμε ένα μωρό όταν κλαίει	17
2. Γιατί μιλάμε για το πώς νιώθει το άλλο παιδί: φιλία και φιλοκοινωνική συμπεριφορά.....	55
3. Γιατί παίζουμε «Ο Σάιμον λέει»: μαθαίνοντας την αυτορρύθμιση	93
4. Γιατί προσφέρουμε καφέ στους γονείς: φροντίδα και εκπαίδευση με επίκεντρο την οικογένεια	127
5. Γιατί κάνουμε όσα κάνουμε για την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών: Πώς τα εθνικά κριτήρια αξιολόγησης πρώιμης μάθησης εξηγούν τις πρακτικές του προγράμματός σας	167
Σημειώσεις	181
Οι συγγραφείς του βιβλίου	191

Εισαγωγικό σημείωμα της επιστημονικής επιμελήτριας

Σύγχρονες έρευνες υποστηρίζουν ότι αποτελεσματικά προγράμματα για παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι όσα βασίζονται σε αναπτυξιακά κατάλληλες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και δίνουν προτεραιότητα στην κοινωνική συμπεριφορά και στις κοινωνικές σχέσεις (McMahon & Wells, 1998· Offord & Bennett, 1994). Το παιδί μέσα από τις σχέσεις με την οικογένεια, τις κοινωνικές σχέσεις στο σχολείο και στο ευρύτερο περιβάλλον της κοινότητας καθορίζει την εικόνα του εαυτού του, την αυτοεκτίμηση, τη μετέπειτα προσαρμοστικότητα στη ζωή του (Hartup, 1994), στοιχεία σημαντικά για την κοινωνική και συναισθηματική του ανάπτυξη. Είναι προφανές ότι βασικοί φορείς κοινωνικοποίησης του παιδιού της προσχολικής ηλικίας είναι η οικογένεια, η οποία αποτελεί το περιβάλλον των πρώιμων κοινωνικών αλληλεπιδράσεων με σημαντικό ρόλο στην κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού· το σχολείο, όπου συνεχίζεται και συμπληρώνεται η οικογενειακή διαπαιδαγώγηση· και οι συμμαθητές, που ασκούν καθοριστική επίδραση στην κοινωνικοποίηση του παιδιού.

Κατά την περίοδο της προσχολικής ηλικίας τα παιδιά σχηματίζουν άποψη για τον εαυτό τους, για τους ανθρώπους και για τον κόσμο. Η σχολική ζωή προσφέρει καθημερινά ευκαιρίες για πολύπλευρες εμπειρίες, μέσα από τις οποίες το παιδί χτίζει την προσωπική και κοινωνική του ανάπτυξη (Bagdi & Vacca, 2005). Καλλιεργούνται συναισθήματα αυτοεκτίμησης, αυτοορρύθ-

μησης και δεξιότητες οι οποίες μπορούν να αποκτηθούν μέσω της ενεργού συμμετοχής του στη διαδικασία της μάθησης. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργήθηκαν ποιοτικά εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά προσχολικής ηλικίας, με χρήσιμες στρατηγικές και τρόπους διδασκαλίας που υποστηρίζουν την κοινωνική και συναισθηματική τους ανάπτυξη. Ενδεικτικά αναφέρουμε το πρόγραμμα *Promoting Alternative Thinking Strategies (PATHS)*, που ενισχύει την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών και στο οποίο συμμετέχουν γονείς και εκπαιδευτικοί (Domitrovitch et al., 1982)· το πρόγραμμα *I Can Problem Solve (ICPS)*, το οποίο εστιάζεται στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών και ειδικότερα στην ικανότητα να σκέφτονται εναλλακτικές λύσεις για τα κοινωνικά τους προβλήματα· επίσης, το πρόγραμμα *Exploring Together Preschool Program (ETPP)* (Reid, Littlefield, & Hammond, 2008) και το πρόγραμμα *Social Emotional Learning (SEL)* (Durlak et al., 2011). Εξάλλου, ένα από τα μεγαλύτερα προγράμματα που σχεδιάστηκαν και εφαρμόστηκαν σε μικρά παιδιά με εξαιρετικά αποτελέσματα είναι το *Head Start* στις ΗΠΑ.

Ωστόσο, θεωρείται δεδομένο ότι για την εφαρμογή των ποιοτικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων και την υποστήριξη της κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν ο ίδιος ο εκπαιδευτικός και οι αντιλήψεις που έχει για τις κοινωνικές ανάγκες και τις ικανότητες των παιδιών (Katz & McClellan, 1997). Επιπλέον, η συναισθηματική συμπεριφορά μαθαίνεται και αναπτύσσεται όταν παρέχονται οι κατάλληλες μαθησιακές εμπειρίες, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τη γνωστική συμπεριφορά (Βρεττός & Καψάλης, 1997). Επομένως, ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα προσχολικής αγωγής με στόχο την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών θα πρέπει να καλλιεργεί όλες τις επιμέρους ικανότητες που συνθέτουν τη συναισθηματική νοημοσύνη, παράλληλα με την προώθηση της ηθικής αυτονομίας των παιδιών και τον προσανατολισμό τους σε αξίες κοινά αποδεκτές. Όλα τα παραπάνω προϋποθέτουν τη δημιουργία ενός συναισθηματικά ασφαλούς κλίματος στην τάξη, με διάχυτα τα αισθήματα της ασφάλειας, της αποδοχής και της εμπιστοσύνης (Κόνσολας & Καλδή, 2006· Σακελλαρίου, 2012).

Με οδηγό αυτούς τους προβληματισμούς για την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών της προσχολικής ηλικίας και επιθυμώντας να συμβάλουμε στο διδακτικό και εκπαιδευτικό έργο των σημερινών και των μελλοντικών εκπαιδευτικών της προσχολικής και σχολικής ηλικίας, αλλά και των γονέων στο πλαίσιο της συνεργασίας τους με το σχολείο, επιμεληθήκαμε την ελληνική έκδοση του βιβλίου των Dave Rile, Robert San Juan, Joan Klinkner

και Ann Ramminger *Social & emotional development: Connecting science and practice in early childhood settings*. Στο βιβλίο αυτό υποστηρίζεται έντονα η σύνδεση της θεωρίας με την πράξη, καθώς θεωρείται δεδομένο ότι η πράξη δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική, αν δεν έχει σημείο αναφοράς στην επιστημονική έρευνα και τη θεωρία που την καθορίζει. Οι συγγραφείς του βιβλίου, έχοντας προσωπική πολύχρονη εμπειρία από προγράμματα όπως το Head Start και το HighScope Demonstration Preschool στο Ypsilanti του Michigan, αλλά και έχοντας εφαρμόσει το σύστημα διαπίστευσης της National Association for the Education of Young Children (NAEYC) στο πλαίσιο της ενιαίας εκπαίδευσης, εξηγούν ικανοποιητικά την επιστημονική εγκυρότητα των πρακτικών της προσχολικής φροντίδας και εκπαίδευσης, πολλές από τις οποίες φαίνονται πολύ απλές, ωστόσο ασκούν πολύ μεγάλη επίδραση στις ζωές των παιδιών. Οι συγγραφείς του βιβλίου προτείνουν πρακτικές συμβουλές που προσφέρουν καθοδήγηση πώς να εργάζεται κάποιος με μικρά παιδιά, βασισμένη στην επιστημονική έρευνα. Δεν ξεχωρίζουν τη φροντίδα από την εκπαίδευση και υποστηρίζουν με τον ίδιο τρόπο τις δομές εκπαίδευσης του παιδικού σταθμού, του νηπιαγωγείου και του δημοτικού σχολείου. Θεωρούν ότι τα παιδιά μεγαλώνουν καλύτερα σε εκπαιδευτικές δομές που φροντίζουν για τις σωματικές, τις κοινωνικές και τις συναισθηματικές ανάγκες τους και ταυτόχρονα προάγουν τη νοητική τους ανάπτυξη.

Έτσι, λοιπόν, είτε παρέχετε φροντίδα σε κάποιο παιδί στο οικογενειακό πλαίσιο ή στον παιδικό σταθμό, είτε διδάσκετε στο νηπιαγωγείο, αυτό το βιβλίο απευθύνεται εξίσου σε όλους εσάς, γιατί δείχνει τη σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στην πρακτική της προσχολικής εκπαίδευσης και στην επιστήμη της ανάπτυξης του παιδιού.

Κλείνοντας αυτό το εισαγωγικό σημείωμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Γέλυ Κωνσταντινίδη για την πιστή απόδοση του κειμένου στην ελληνική γλώσσα, καθώς και τις εκδόσεις Πεδίο για τη θερμή υποστήριξη αυτής της προσπάθειάς μας.

Μαρία Σακελλαρίου
καλοκαίρι 2018

Βιβλιογραφία

- Bagdi, A., & Vacca, J. (2005). Supporting Early Childhood Social-Emotional Well Being: The Building Blocks for Early Learning and School Success. *Early Childhood Education Journal*, 33, 3, 145-150.
- Βρεττός Γ., & Καψάλης Α. (1997). *Αναλυτικό πρόγραμμα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Domitrovitch, C. E., Greenberg, M. T., Kusche, C., Cortes, R. (1982). *Manual for the preschool PATHS Curriculum*. Philadelphia, PA: Pennsylvania State University.
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). Enhancing students' social and emotional learning promotes success in school: A meta-analysis. *Child Development*, 82, 1, 405-432.
- Hartup, W. W. (1994). *Close Relationships, Collaboration and Cognitive Development*, Paper presented at the International Conference on Group and Interactive Learning, University of Strathclyde, Glasgow, 13th September.
- Katz, L. G., & McClellan, D. (1997). *Fostering children's social competence: The teacher's role*. Washington, DC: National Association for the Education on Young Child.
- Κόνσολας, Μ., & Καλδή Στ. (2006). Ο ρόλος του δασκάλου ως παράγοντα διαμόρφωσης θετικού κλίματος στην τάξη για μια αποτελεσματική διδασκαλία. Στο: Χρ. Παπαηλιού, Γ. Ξανθάκου & Σ. Χατζηχρήστου (επιμ.). *Εκπαιδευτική - Σχολική Ψυχολογία, Τόμος Γ* (σελ. 61-77). Αθήνα: Ατραπός.
- McMahon, R. J. & Wells, K. C. (1998). Conduct Problems. In E. J. Mash & R. A. Barkley (eds). *Treatment of childhood disorders* (pp. 111-207). New York: Guilford Press.
- Offord, D. R., & Bennett, K. J. (1994). Conduct Disorder: Long-term Outcomes and Intervention Effectiveness. *J Amer Acad Child Adol Psych*, 33, 1069-1078.
- Reid, K., Littlefield, L., & Hammond, S. W. (2008). Early intervention for preschoolers with behaviour problems: Preliminary findings for the Exploring Together Preschool Program. *AeJAMH*, 7, 1.
- Σακελλαρίου, Μ. (2012). *Εισαγωγή στη διδακτική της παιδαγωγικής εργασίας του νηπιαγωγείου. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη: Γιαχούδης.

Εισαγωγή

Μια μητέρα είχε ακούσει ότι πρόκειται για ένα καλό κέντρο προσχολικής αγωγής, αλλά δεν εντυπωσιάστηκε όταν ήρθε και είδε την πρωινή δραστηριότητα: εκμάθηση χορού με μουσική σε διαφορετικούς ρυθμούς. «Δεν κάνετε τίποτα εκπαιδευτικό;» ρώτησε τη δασκάλα.

Η δασκάλα δεν ήξερε τι να πει. Είχε διδαχθεί ότι αυτό το είδος μουσικοκινητικής δραστηριότητας ήταν καλό για τα παιδιά, αν και κατά βάθος δεν ήξερε γιατί. Προσέφερε στα παιδιά «εκπαίδευση στην προσχολική ηλικία» όπως την είχε διδαχθεί –τα παιδιά αγαπούσαν αυτό που έκανε–, αλλά ουσιαστικά δεν ήξερε τους λόγους πίσω από την «αναπτυξιακά κατάλληλη πρακτική» της.

Επειδή αυτή η δασκάλα δεν κατανοούσε πλήρως τους λόγους πίσω από τις συγκεκριμένες πρακτικές της στην προσχολική εκπαίδευση, δεν μπορούσε να εξηγήσει ούτε στον γονέα ούτε στην καινούρια της βοηθό ποια είναι τα οφέλη από τις διάφορες δραστηριότητες στην τάξη. Και επειδή δεν μπορούσε να εξηγήσει στον γονέα τι έκανε στην τάξη της, ο γονέας ήταν απίθανο να θεωρήσει την τάξη της ως εκπαιδευτική δομή – βασικός λόγος για τον οποίο πολλοί γονείς θεωρούν αδικαιολόγητο να πληρώνουν υψηλότερα δίδακτρα, προκειμένου να καταβάλλονται υψηλότεροι μισθοί στο προσωπικό. Αν η δασκάλα γνώριζε και μπορούσε να εξηγήσει τα *γιατί* πίσω από τις πρακτικές της, μπορεί να αισθανόταν περισσότερο επαγγελματίας. Επίσης πιθανότατα θα προωθούσε το πρόγραμμά της και θα κέρδιζε περισσότερα χρήματα ως επαγγελματίας.

Αυτό το βιβλίο γράφτηκε με σκοπό να βοηθήσει μια τέτοια ακριβώς δασκάλα να απαντήσει στις απλοϊκές αλλά ταυτόχρονα αποθαρρυντικές

ερωτήσεις των γονέων σχετικά με τις πρακτικές που ακολουθούμε στην τάξη μας. Αυτό το βιβλίο εξηγεί *γιατί* κάνουμε *αυτά* που κάνουμε στην προσχολική αγωγή και εκπαίδευση.

Το να γνωρίζουμε τα «γιατί» πίσω από τις πρακτικές μας μπορεί επίσης να βελτιώσει αυτές τις πρακτικές. Πολλοί αρκετά ικανοί παιδαγωγοί έχουν αναπτύξει και εφαρμόζουν στην τάξη ένα μοντέλο πρακτικών που έχει προκύψει αυτόματα, χωρίς πολλή σκέψη. Δεν χρειάζεται να σκεφτούν τι να κάνουν. Αλλά αν αυτό το βιβλίο τους κάνει να συνειδητοποιήσουν περισσότερο τις δεξιότητές τους και πώς αυτές επηρεάζουν την ανάπτυξη των παιδιών, τότε θα μπορέσουν να τις εξασκήσουν με περισσότερη συνέπεια και να τις διδάξουν πιο εύκολα στους νεότερους δασκάλους. Παρόλο που ο Jean Piaget το εξήγησε καλύτερα, η Maria Montessori ήταν η πρώτη που επισήμανε ότι οι άνθρωποι συχνά μαθαίνουν από τις καθημερινές πράξεις τους χωρίς να το συνειδητοποιούν. Αλλά αν θέσουμε μια δεξιότητα στο επίπεδο της συνειδητής αντίληψης, τότε έχουμε ένα νέο είδος ελέγχου πάνω σε αυτή τη δεξιότητα και μπορούμε να τη χειριστούμε με πιο δυναμικό τρόπο.

Η ικανότητα να εξηγούμε τα «γιατί» πίσω από μια καλή πρακτική είναι σημαντική και για έναν άλλο λόγο. Οι υπεύθυνοι για τον σχεδιασμό της εκπαιδευτικής πολιτικής δείχνουν όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον να συμπεριλάβουν στη δημόσια εκπαίδευση και μικρότερες ηλικιακές ομάδες, προβαίνοντας κατ' αρχάς σε μια κίνηση σε αρκετές πολιτείες της Αμερικής να δεχτούν στα νηπιαγωγεία παιδιά ηλικίας τεσσάρων ετών. Αυτή η κίνηση θα ήταν πολύ καλή όχι μόνο για τα πολύ μικρά παιδιά, αλλά και για τα παιδιά σχολικής ηλικίας, γιατί θα μπορούσε να επιφέρει μια συνεργασία ανάμεσα στα προγράμματα προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παρόλο που υπάρχουν πολλά πιθανά οφέλη από μια τέτοια σχέση, υπάρχει επίσης η πιθανότητα οι μέθοδοι που συνήθως συναντάμε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση να επεκταθούν «προς τα κάτω», στις τάξεις των παιδιών ηλικίας τριών και τεσσάρων ετών. Αυτό θα ήταν μια καταστροφή. Η άποψή μας είναι ότι μάλλον η πρωτοβάθμια εκπαίδευση έχει να μάθει περισσότερα από τα προγράμματα προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης, παρά το αντίστροφο.

Οι δάσκαλοι της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης εκπαιδεύονται σε παιδαγωγικές σχολές που συχνά εστιάζονται περισσότερο στο πρόγραμμα σπουδών και στην πρακτική της διδασκαλίας παρά στο πώς μαθαίνουν τα παιδιά. Αν ο δάσκαλος εστιάζεται στο πρόγραμμα σπουδών (τη διδακτέα ύλη), τότε φαίνεται φυσιολογικό –και, πράγματι, αποτελεσματικό– να παρέχει την ίδια διδασκαλία και τις ίδιες εμπειρίες σε ολόκληρη την τάξη. Ακόμη, όταν εστιάζεται κάποιος στο πρόγραμμα σπουδών, το να διαχειριστεί τα συναισθήματα

ενός παιδιού φαίνεται μάλλον σαν παρέκκλιση από τη μάθηση παρά σαν σημαντικό στοιχείο που κινητοποιεί τη μάθηση.

Οι ρίζες της προσχολικής εκπαίδευσης εντοπίζονται περισσότερο στο πεδίο της παιδοψυχολογίας παρά στην εκπαίδευση. Η παιδοψυχολογία ξεκινά από το ερώτημα πώς μεγαλώνουν και πώς μαθαίνουν τα παιδιά. Όταν είσαι μέρος αυτής της παράδοσης, η διδασκαλία δεν ξεκινά από το πρόγραμμα σπουδών, το οποίο δίνει έμφαση σε *αυτά που δεν ξέρουν* τα παιδιά. Αντί γι' αυτό, ξεκινά με αυτά που το παιδί γνωρίζει αυτή τη στιγμή και προχωρά χτίζοντας πάνω σε αυτά. Σε αυτή την προσέγγιση, το να μεταχειριζόμαστε κάθε παιδί με διαφορετικό τρόπο φαίνεται φυσιολογικό, αφού το κάθε παιδί κατανοεί διαφορετικά ένα θέμα και μαθαίνει μέσα από τις δικές του εμπειρίες. Οι παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας και οι γνωστικοί επιστήμονες κατανοούν τη γνώση με τον ίδιο τρόπο: ως κάτι που το παιδί κατασκευάζει με ενεργητικό τρόπο, μέσα από την αυτόβουλη πράξη και την προσωπική εμπειρία, και όχι ως κάτι που του δίνεται έτοιμο.

Ελπίζουμε ότι αυτό το βιβλίο θα είναι χρήσιμο όχι μόνο για τους νηπιαγωγούς, αλλά και για τον τομέα της προσχολικής φροντίδας και εκπαίδευσης, γιατί δείχνει τη σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στην πρακτική της προσχολικής εκπαίδευσης και στην επιστήμη της ανάπτυξης του παιδιού. Για παράδειγμα, το να χαϊδεύουμε σαν κατοικίδιο το λαγουδάκι της τάξης και να μιλάμε για το πώς νιώθει μπορεί να φαίνεται παλιομοδίτικο και να «υστερεί τεχνολογικά»· μπορεί να μοιάζει σαν απλό παιχνίδι αντί για εκπαίδευση. Κι όμως, πρόκειται ακριβώς για το είδος δραστηριοτήτων που θα έπρεπε να χρησιμοποιούμε για να διδάσκουμε στα παιδιά προσχολικής ηλικίας σημαντικές ικανότητες όπως είναι η υιοθέτηση της οπτικής του άλλου, η ενσυναίσθηση και η φιλοκοινωνική συμπεριφορά (βλ. Κεφάλαιο 2). Παρόμοια, το να παίζουμε «Ο Σάιμον λέει» έχει πλάκα, αλλά είναι και μια εξαιρετική μέθοδος για να διδάξουμε στα παιδιά πώς να ελέγχουν τον παρορμητισμό, ο οποίος –όπως έχει μελετηθεί εκτενώς από τους επιστήμονες– αποτελεί έναν σημαντικό πρώιμο προβλεπτικό παράγοντα της μετέπειτα επιτυχίας τους στο σχολείο και στη ζωή (βλ. Κεφάλαιο 3).

Στα κεφάλαια που ακολουθούν περιγράφουμε την επιστήμη της ανάπτυξης του παιδιού και στα κατάλληλα σημεία παραθέτουμε αντίστοιχες πληροφορίες σχετικά με τις πρακτικές που χρησιμοποιούνται στην τάξη. Σε όλο το βιβλίο θα βρείτε Πρακτικές Συμβουλές, που προσφέρουν καθοδήγηση πώς να δουλεύετε με μικρά παιδιά, βασισμένα στην επιστημονική έρευνα. Σε κάθε κεφάλαιο θα βρείτε βινιέτες που τονίζουν τις υποσχόμενες αλλά και τις λανθασμένες πρακτικές όπως προέκυψαν από σημειώσεις που κρατήσαμε

κατά την παρατήρηση σε προγράμματα προσχολικής ηλικίας. Δείχνουν πώς η επιστημονική έρευνα για την ανάπτυξη του παιδιού γίνεται πραγματικότητα σε αληθινά προγράμματα, με αληθινούς ανθρώπους. Διατρέχοντας τα Κεφάλαια 1 έως 3, θα βρείτε υλικό που μπορείτε να αναπαραγάγετε και να δώσετε στους γονείς το οποίο εξηγεί πώς οι καθημερινές πρακτικές στο πλαίσιο του προγράμματός σας προωθούν την κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

Τα δύο συστατικά στοιχεία κάθε κεφαλαίου, ένα επιστημονικό και ένα βασισμένο στην πρακτική, είναι στην πραγματικότητα δύο τρόποι για να μιλήσουμε για το ίδιο πράγμα. Όποια όψη της ανάπτυξης του παιδιού κι αν συζητάμε, η άκρως επαγγελματική πρακτική προκύπτει όταν γνωρίζουμε και πώς μεγαλώνουν τα παιδιά (τις ηλικίες, τα στάδια και τις διαδικασίες της ανάπτυξής τους) και τι μπορούμε να κάνουμε ως παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας για να προαγάγουμε αυτή την ανάπτυξη. Μπορείτε να διαβάσετε αυτά τα μέρη ανεξάρτητα το ένα από το άλλο ή διαδοχικά· αυτό που έχει σημασία είναι να θυμάστε ότι τα δύο μέρη –η επιστήμη και η πρακτική– υποστηρίζουν και εμπλουτίζουν το ένα το άλλο. Η επιστήμη δεν έχει κανένα νόημα αν δεν την εφαρμόζουμε, και οι πρακτικές μπορεί να είναι αναποτελεσματικές, αν δεν βασίζονται στην επιστημονική έρευνα.

Τα συνδεδεμένα πεδία της ανάπτυξης του παιδιού και της προσχολικής εκπαίδευσης έχουν πολλά να διδάξουν το ένα στο άλλο, αλλά και τα δύο μαζί στο ευρύτερο πεδίο της εκπαίδευσης. Ελπίζουμε ότι αυτό το βιβλίο εξηγεί ικανοποιητικά την επιστημονική εγκυρότητα των πρακτικών της προσχολικής φροντίδας και εκπαίδευσης, πολλές από τις οποίες φαίνονται πιο απλές από ό,τι είναι και ασκούν πολύ μεγαλύτερη επίδραση στις ζωές των παιδιών από όσο μπορεί αρχικά να φαίνεται.

Μια σημείωση σχετικά με την ορολογία

Παρέχετε φροντίδα σε μικρά παιδιά; Είστε παιδαγωγός προσχολικής ηλικίας; Σήμερα αυτοί οι ρόλοι έχουν συνενωθεί, και όλοι συμφωνούν ότι τα παιδιά μεγαλώνουν καλύτερα σε δομές που φροντίζουν για τις σωματικές, τις κοινωνικές και τις συναισθηματικές ανάγκες τους και ταυτόχρονα προάγουν τη νοητική τους ανάπτυξη. Προκειμένου να αποδώσουμε και τη φροντίδα και την εκπαίδευση ως βασικά συστατικά της ανάπτυξης των παιδιών, στο βιβλίο αυτό θα αποκαλούμε το ενήλικο προσωπικό ισοδύναμα «φροντιστές» και «δασκάλους». Σκοπός μας είναι αυτοί οι όροι να συμπεριλάβουν όλους όσοι εργάζονται άμεσα με μικρά παιδιά. Είτε παρέχετε φροντίδα σε κάποιο παιδί σε ένα οικογενειακό πλαίσιο, είτε διδάσκετε σε νηπιαγωγείο, αυτό το βιβλίο είναι για εσάς.
